

HRVATSKA KNJIŽEVNA HISTORIOGRAFIJA 18. STOLJEĆA

UVODNE BILJEŠKE (ADNOTATIONES INTRODUCTORIAE)

Rafo Bogišić

U tijeku razvoja hrvatske književne historiografije osamnaesto je stoljeće prijelazno razdoblje, što se može reći i glede cjelokupnoga hrvatskog kulturno–književnog života u ovom stoljeću. U tom vremenu u hrvatskoj se književnoj historiografiji nasljeđuju i traju stari, uvjetno rečeno, humanistički oblici, ali sad ti stari oblici poprimaju kvalitete i obilježja što su ih donosila nova vremena. Nove značajke pionirskih historiografskih oblika iz prethodnih razdoblja rezultat su sveopće prevlasti učenosti i naglašene želje za proširenjem i intenziviranjem općeg znanja. Sve je to pomoglo da se u registriranju pojedinosti iz kulturne baštine učini znatan korak naprijed.

Osamostaljujući se i postižući značajnija dostignuća, hrvatska se književna historiografija u ovom stoljeću približava oblicima na koje će se nadograđivati i »naslanjati« književna historiografija u idućim vremenima. To se očituje posebno u činjenici što će u tom 18. stoljeću u sklopu naglašenog historicizma i univerzalnih odnosa historiografski oblici sve više dobivati elemente širih vizura.

Kao i u prošlim stoljećima, terminom *historiografija* u odnosnoj praksi ovog vremena označavamo svako naglašenije i vidljivo sustavnije zanimanje za književnu prošlost i za književni fenomen a koje u svom postupku i odnosu ostvaruje ili ima na umu smisao za zaokruženiju vizuru. Zbog toga, iako je u našem razmatranju najčešće riječ o podatku i prikladnom materijalu za historiografiju,

iako su dakle predmetom našega zanimanja u ovoj prigodi i oni oblici zanimanja za književnost koji se mogu smatrati samo početnim i prvotnim činom odnosno kulturno–književnog uočavanja i registriranja, ali koji još uvijek nemaju kvalitete sustavno razvijenog i zrelog odnosa književne historiografije u njezinom punom smislu, mi ih ipak na razini razgovora o historiografiji ne možemo mimoilaziti. Smatramo ih historiografski relevantnim i značajnim jer su, takvi kakvi jesu, segmenti u sazrijevanju književne historiografije, njezina punog i autentičnog smisla i oblika.

Imajući sve to na umu, možemo zaključiti da se u hrvatskoj književnoj historiografiji 18. stoljeća javljaju i postoje ovi fenomeni:

1. posvete i predgovori u književnim djelima,
2. poslanice i prigodnice u književnoj korespondenciji,
3. povijesni spisi (memoari, dnevnici, kronike),
4. prepisivanje i skupljanje književnih djela,
5. spisi jezikoslovnog karaktera (gramatike, rječnici, pravopisi),
6. biografije književnika i
7. prve sinteze.

Navedeni književno historiografski elementi, osim sinteza, javljali su se i u prošlim stoljećima, ali su u 18. stoljeću doživljavali znatan napredak, zapravo pun procvat i predstavljaju osobit oblik i izraz dosljednog zanimanja za književnu i kulturnu prošlost u hrvatskom kulturnom životu. Sinteze su pak završetak višestoljetnog puta i početak nove ere u povijesti hrvatske književne historiografije, ere koja će nastupiti devetnaestim stoljećem i biti znakom nove kvalitete, novog i sustavnijeg zanimanja za prošlost.

* * *

1. *Posvete i predgovori*, odnosno uvodni napisi u književnim djelima, neobično zanimljiv i dragocjeni instruktivan fenomen u pojavi i objašnjenju književnog postupka već u vremenima renesanse, u 18. će stoljeću umnogome proširiti i produbiti dimenzije autorova različita odnosa prema svom poslu.

Posvete i predgovori u autora 18. stoljeća višestruko su značajni. U prvom redu zanimljiv je uvid u pitanje komu autor posvećuje svoje djelo, komu ga upućuje

i preporučuje. Već samo obraćanje odnosnoj osobi redovito je važno za spoznaju prilika u odnosnom trenutku i sredini. To je posebno zanimljivo i instruktivno ako u predgovoru sam autor objašnjava svoj postupak.

Na osobit način treba gledati i čitati uvodne tekstove u kojima se autor obraća širem krugu ljudi (čitateljima). U tim slučajevima sve što se kaže ima znak duboko smišljenog suvremenog autorova odnosa prema svojoj sredini i narodnoj kulturi općenito.

Nastavljajući humanističku praksu iz prošlih stoljeća, uvodni napisi književnih djela u 18. stoljeću javljaju se kao oblik književno–historiografskog postupka, jer on, iako relativno kratak, često u sebi sadrži ne samo biografski podatak iz života i književnog djelovanja odnosnog autora, nego često i podatke o vlastitim književnim, kulturnim i idejnim motivima i poticajima.

U nekim su uvodnim napisima zanimljivi i ilustrativni podaci o autorovu životu i književnom radu. Tako npr. Ignjat Đurđević u svom predgovoru »Štiocu« u »Mandalijeni pokornici« (Mleci, 1728) donosi niz podataka povezanih uz nastanak djela ali i navoda o svom daljnjem radu, o onome što namjerava pisati. Slično se može reći i za uvodni napis u Reljkovićevu »Satiru« (1762) gdje autor navodi zanimljive podatke o svom životu i motivaciji pri nastanku djela. U tim napisima ima posrednih ali i neposrednih navoda s područja autorove naobrazbe, odnosno njegovih literarnih nazora.

Posvete su najčešće motivirane prosvjetiteljsko–odgojnim konceptom autora, pa je upravo taj motiv u hrvatskih autora 18. stoljeća naglašeno nazočan i najčešće obrazlagan u uvodnim tekstovima: kreće se od pobožnog odnosa i nastojanja, do uputa u svakodnevnom životu.

Naglašene i opsežne didaktične idejne programe nalazimo u nekim uvodnim napisima. U svojim djelima Matija Antun Reljković i Vid Došen otvoreno i jasno razlažu motivaciju svoga pisanja. To isto čini i Andrija Kačić Miošić u »Ugodnim razgovorima« (1756), gdje iznosi zašto piše. Ignjat Đurđević u »Mandalijeni pokornici« (1728) također potanko i na osobit način tumači idejnu stranu svoga djela. Lovro Šitović u uvodu »Pisni od pakla« (Mleci, 1727) iznosi svoju namjeru, što opširno čini i Slavonac Antun Ivanošić u djelu »Svemogući neba i zemlje stvoritelj« (Zagreb, 1788), itd.

Osim odgojne namjere i cilja, autori u uvodnim napisima objašnjavaju osnove na kojima su zacrtali svoja djela opisujući pri tome način kako su postupali i

navodeći izvore na koje su se oslanjali. Na taj način u uvodnim napisima imamo posredno ili neposredno iskazane podatke o autorovoj naobrazbi, odnosno njegovim literarnim nazorima i metodološkom konceptu pri stvaranju.

U uvodnim napisima nalazimo dakle govor o raznim aspektima i pitanjima koja su bila važna pri stvaranju i oblikovanju djela.

U posveti i uvodnom napisu općenito autor često misli i na sudbinu svoga djela pa nastoji da mu ono bude što bolje primljeno, zaštićeno, preporučeno, ali i takav »obični« motiv redovito je povezan za unutarnji smisao djela.

Uvodni su napisi ponekad i mjesta gdje se izlažu i iznose razna mišljenja i koncepcije, odnosno osobna stajališta povezana uz samo djelo. Dobro su poznati uvodni napisi Matije Antuna Reljkovića i Vida Došena u kojih oni sadrže prave polemike, uvijek s naglašenim znakovima svog vremena. Naglašene tonove osobnog stava, odnosno polemične znakove, imaju i neki uvodni napisi u Ignjata Đurđevića, Saba Dolcija i dr.

Neki autori u njima često govore i o pravopisnim i jezičnim pitanjima s kojima su se susretali pri pisanju, odnosno objavljivanju djela. Osim spoznaje što pojedini autor misli o njima, ti predgovori i uvodni napisi općenito su zanimljivi i kao duboko utemeljeni izvori za upoznavanje jezičnih problema koji su u 18. stoljeću izbijali u prvi plan.

O jezično–izražajnim pitanjima u svojim uvodnim tekstovima pišu najugledniji pisci onog vremena: Antun Kanižlić, Ignjat Đurđević, Matija Petar Katančić, te Tomo Babić, Stjepan Markovac Margitić i drugi. Pišući o jezičnim i pravopisnim pitanjima objašnjavaju zašto postupaju na stanovit način, opravdavaju se, predlažu, preporučuju, iznose svoja mišljenja i rješenja.

Sve ovo upozorava na veliku važnost uvodnih napisa u hrvatskih autora 18. stoljeća.

(Potanje o ovoj tematici vidi u radnji: Rafo Bogišić »Posvete i predgovori u hrvatskih autora 18. stoljeća«. Dani Hvarskog kazališta, XXI, 1995.)

2. Kao u prošlim vremenima, i u 18. stoljeću pjesnici se u međusobnoj komunikaciji koriste *pjesničkim poslanicama i raznim prigodnim pjesmama*. U tim oblicima literarne komunikacije često se javljaju odnosi i podaci važni za upoznavanje književnog djelovanja i književnih odnosa.

Različiti su literarni i kulturno–književni aspekti prigodnih pjesama. Neke su, kao npr. poslanice Mateše Antuna Kuhačevića (1697–1772), opširno stihovane

ispovijedi i uvjerljiv opis jednoga tužnog života, zapravo jedini sačuvani autentični prikaz duševnog stanja i tragike hrvatskog čovjeka. Neke su opet, kao one Marka Bruerevića, Rajmunda Kunića, Đona Rastija ili Đura Hidže odraz kulturno–književnog života jedne sredine i istovremeno rječita slika raspoloženja pojedinog pjesnika.

Različita pisma Adama Alojzija Baričevića (*Epistolae ad diversos*) dragocjeni su elementi u komunikaciji koju je taj zaslužni zagrebački bibliograf i bibliofil održavao sa suvremenicima, domaćim i inozemnim. Posebno je zanimljiva Baričevićeva korespondencija s Dubrovčanima (Đuro Ferić, Miho Milišić) u kojoj se nastavlja višestoljetna veza između hrvatskog sjevera i juga. Pri tome se u zadnjim desetljećima 18. stoljeća naslućuje mjesto koje će u konceptu i odnosu Hrvata na sjeveru uskoro zauzeti Dubrovnik. Baričević dobro pozna djelo Bernarda Zamanje, Miha Sorkočevića, Miha Milišića, Đona Rastića, Đura Hidže. Baričević Kuniću piše »Elogium« uvjeren kako je Kunić *Homerus Latinus, Patriae suae splendor, Illyricae nationis delitium*.

Ilustrativne su i znakovite poslanice Matije Petra Katančića, pisma Anice Bošković, Rudžerove sestre, prigodnice Tituša Brezovačkoga i dr.

Ugledni dubrovački latinist Đuro Ferić piše poslanice poznatim suvremenicima: *Ad clarissimum virum Joannem Müller epistola* (Dubrovnik, 1798), *Ad clarissimum virum Julium Bajamontium epistola* (Dubrovnik, 1799).

U svim tim djelima ima ne samo pojedinačnih informacija nego i elemenata znakovitih za šire uočavanje suvremenoga kulturnog stanja općenito.

3. Iako je politička historiografija u tom stoljeću — poslije velikoga historiografskog zamaha iz prethodnog stoljeća (Ivan Lucius i Pavao Ritter Vitezović) — nazadovala ili doživljavala izrazitu stagnaciju, ipak je u skladu s općim kulturno–književnim tendencijama napisan znatan broj *povijesnih spisa, kronika, memoara*. U njima se u prvom redu pozornost posvećivala odnosnom pojedinačnom historijskom tematskom sklopu, pa povijesti i kronike pojedinih osoba i obitelji uglavnom prikazuju političko–historijska zbivanja. Ipak, ti su spisi važni i zanimljivi i za opću kulturnu povijest. U njima se, nekad sažetije a ponekad opširnije, govori o osobama i općenito o fenomenima koji su često naglašeno i neposredno povezani s kulturnim životom. To se vidi u djelima historijsko–memoarskog karaktera, jer ona govoreći o plemićkim obiteljima, crkvenim prelatima i crkvenim redovima govore o sredinama u kojima se odvijao kulturni život.

Adam Baltazar Krčelić (1715–1778) u rukopisu je ostavio svoj glasoviti dnevnik »Annuae«, a spis *De regnis Dalmatiae Croatiae et Sclavoniae notitiae praeliminares* tiskan je u Zagrebu 1770.

Alberto Fortis svoj spis *Viaggio in Dalmatia*, djelo s mnogo opservacija o kulturnom stanju u zemlji, tiska 1774. Emerik Pavić (1716–1780) u svom djelu *Ramus viridantis olivae*, govori o bosansko–slavonskoj franjevačkoj provinciji, a spominje i književno djelovanje nekih autora; tiskano u Budimu 1766.

Tomo Kovačević (1664–1724) sastavlja *Cathalogus praesulum zagrabienisium*, katalog zagrebačkih biskupa, djelo značajno i za kulturnu povijest sjeverne Hrvatske. Dubrovčanin Ivo Matijašević piše intimni dnevnik, ali s mnogo književnih i kazališnih reminiscencija.

U 18. stoljeću nastalo je i epohalno djelo autora Filipa Riceputija i Danijela Farlatija *Illyricum sacrum* koje je od velikog značenja za kulturnu povijest Hrvatske.

Džono Rastić (1672–1735) sastavlja dubrovačke anale, tiskane kasnije.

Adam Oršić piše *Memoriae* na njemačkom jeziku, na kojemu obiteljsku kroniku piše i Vinko Knežević (*Biographien der Familie, Knexevich*).

U rukopisu je ostao *Diarium* Baltazara Patačića koji obuhvaća razdoblje 1687–1717. opisujući uglavnom suvremena politička zbivanja. Izgubljen je ali proučen (djelomično) rukopisni kodeks *Notizie istoriche della città di Zara* (1782).

Značajan je rukopisni dnevnik zagrebačkog kolegija Družbe Isusove *Historia Collegii Societatis Jesu in monte Graeco Zagrabiae siti* koji se nalazi u Budimpešti i obuhvaća I. — 1606–1725, i II. 1727–1772.

Zanimljiv je i instruktivan i dnevnik zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca.

Slavonski književnik Grga Čevapović (1786–1830) piše historijska djela o svojoj provinciji (*Synoptica memorialis catalogus observantis minorum Provinciae s. Joannis a Capistrano Buduae 1823. i Recensio observantis minorum Provinciae s. Joannis a Capistrano*).

Josip Pavišević svoju kroniku *Recensio conventuum iuxta antiquitatem eorumdem provinciae s. Joannis Capistranensis ... e veteribus manuscriptis collecta* tiska u Osijeku 1783. Djelo Josipa Mikocija *Otiocrum Croatiae liber unus* tiskano je poslije smrti autora, Zagreb 1806.

Suvremene kronike pisali su i Josip Keglević Bužimski (1729–1799) i Đuro Marcelović (1701–1746).

4. U sklopu pojačanog zanimanja za kulturnu prošlost u 18. st., dolazi do intenziviranja starog humanističkog nastojanja oko *skupljanja knjiga i rukopisa i oblikovanja knjižnica*. Kako je hrvatska situacija i u ovom stoljeću glede izdavanja–tiskanja knjiga još uvijek u veoma teškom položaju, u Hrvatskoj se, i na sjeveru i na jugu, i dalje prakticira srednjovjekovni način prepisivanja starih tekstova. Rukopisi se uvezuju, ukrašavaju i čuvaju. Mnogi književni ljubitelji i istraživači žele imati što bolju osobnu knjižnicu pa nabavljaju ne samo tiskane knjige do kojih mogu doći, nego nastoje imati što više i rukopisnih kodeksa.

Ovaj posao osobito je aktualan u samostanima, ali slično postupaju i privatne obiteljske knjižnice, tako da nije bilo uglednije obitelji koja nije imala poneko lijepo prepisano, ukrašeno i uvezano još uvijek netiskano književno djelo. Tim prepisivačima i skupljačima u 18. stoljeću treba zahvaliti što su se mnoga djela iz starih vremena sačuvala i što pojedine knjižnice imaju znatne funduse starih rukopisnih kodeksa. U cijelosti ovo naglašeno i sustavno zanimanje i rad oko knjige u 18. st. nosi vidljive znakove historiografije.

Nemamo danas zaokružen i temeljit uvid u tu djelatnost 18. stoljeća u Hrvatskoj. Ipak do nekih podataka o skupljačima i prepisivačima možemo doći. Neke od tih zaslužnih ljudi spominju i priređivači starih hrvatskih pisaca u Akademijinoj seriji *Stari pisci hrvatski*, a zanimljivih je podataka o njima i u katalozima nekih rukopisa (npr. u Mija Brleka i Stjepana Kastropila, u katalozima dubrovačkih knjižnica).

Dubrovački franjevac Lovro Cekinić (u. 1752) oblikovao je nekoliko rukopisnih kodeksa, među njima i glasoviti »Kuljen« u kojemu se nalazi i najbolji prijepis Gundulićeva »Osmana«. Klement Rajčević (1775–1830) prepisivao je Gundulića, Kanavelića, oblikovao razne pobožne kodekse, skupljao pjesme suvremenog pjesnika Franatice Sorkočevića i drugih. Sam pak Franatica Sorkočević prepisivao je i skupljao djela Junija Palmotića, Šiška Gundulića, Vice Pucića, Dživa Sara Bunića, Vladislava Menčetića, Stijepa Đurđevića i dr. Ugledni i učeni isusovac Ivan Matijašević također je skupljao, prepisivao i sređivao djela starih dubrovačkih pisaca, a to je činio i učeni biograf Sebastijan Dolci Slade. U tom poslu isticali su se i Franjo Stay (1722–1793), Ivan Ksaver Altesti, Rafo Radelja (o. 1800), Miho Đžona Rastić i drugi.

Na sjeveru, u kajkavskoj sferi, skupljači i prepisivači sakupljaju stare kajkavske pjesme i tako oblikuju i spašavaju glasovite kajkavske pjesmarice, dragocjene kodekse stare kajkavske lirike.

Do tog rada došlo je upravo u 18. stoljeću pa je zahvaljujući tim djelatnicima sačuvan važan dio kajkavske literarne baštine. Sačuvane pjesme jednim su dijelom tiskane (*Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 2, 7, 10; *Zbornik za narodni život i običaje* knj. 31, *Republika* 8–9, 1968. i dr.).

Rukopisi stare kajkavske lirike čuvaju se u zagrebačkim knjižnicama (Sveučilišnoj, HAZU i Metropolitanskoj).

Poseban je uzorak toga dragocjenog posla rukopisna zbirka gospođe Katarine Patačić »Pesme horvatske« 1781. koja među ostalim odražava visoko razvijeni kulturni život grada Varaždina u drugoj polovici 18. stoljeća.

5. U književno–historijski rad toga stoljeća treba uključiti i rezultate na području *jezikoslovlja*, rad na brizi oko književnog jezika i izražavanja, rezultate u pogledu ujednačivanja pravopisa, izradu rječnika i gramatika.

U tim naporima posredno i neposredno iskazivane su i ostvarivane namjere oko fiksiranja i usustavljanja književne prošlosti, a isto tako i glede usmjerivanja suvremenog književnog rada.

Jezikoslovno zanimanje u tom stoljeću očitovalo se na više načina. Ono se u prvom redu vidi i osjeća u samim književnim djelima, u nastojanju autora da svoje pisanje učine što razumljivijim i širem krugu prihvatljivim, da ustanove norme što bliže jedinstvenom i zajedničkom hrvatskom jezičnom konceptu. Na ovom planu treba vidjeti i naglašeno nastojanje pisaca (npr. u Slavoniji i u Dubrovniku) da im pisanje bude lišeno domaćih dijalektalnih obilježja.

Jezičnu brigu autori su očitovali i u uvodnim napisima svojih djela, u uvodnom obraćanju čitateljima i u nastojanju da objasne kako treba pisati, koje mjere i koja načela slijediti.

Konačno, u usmjerivanju i ujednačivanju izraza i pravopisa pišu se i posebna djela, gramatike i rječnici te pravopisne upute.

Sastavljanje pravopisa, gramatika i rječnika te prigodno razmišljanje u smislu pravilnog pisanja značilo je mnogo i za napredovanje i razvoj književnosti općenito te za sagledavanje književne prošlosti.

Jezikoslovni djelatnici u tom stoljeću nastavljaju raditi u pravcu započetom u prošlim vremenima.

Vidljivu praktičnu namjenu svoga posla pokazao je Ardelio della Bella svojim rječnikom »*Dizionario italiano, latino, illyrico*« (Mleci, 1728) koji redovito uz natuknice donosi i književne potvrde, ponajviše iz djela dubrovačkih pisaca. Varirajući pri tome prijevode riječi na hrvatski jezik, Della Bella upozorava i na mogućnost stilskog dotjerivanja tekstova.

Posebno značajne korake u razvitku jezika i napretka književnog života učinili su u Slavoniji ne samo pjesnici nego i jezični djelatnici. Trebalo je ispraviti stanje u kojemu, kako reče Matija Antun Reljković, još nismo imali »*knjige od pravopisanja i od riči pravogovorenja*«.

Blaž Tadijanović je 1761. objavio svoje djelo *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik*. Brigu o jeziku pokazuje i Reljković koji svoju *Novu slavonsku i nimačku gramatiku* (1762) objavljuje u tri izdanja. Kao pri pisanju, tako se i u gramatici Reljković bori za čistoću jezika.

Treći gramatičar slavonskog područja u tom stoljeću Marijan Lanosović svoju gramatiku piše na njemačkom jeziku *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache* (Osijek 1778) koja također doživljava tri izdanja.

Lovro Šitović Ljubuški tiska 1713. g. *Grammatica latino–illyrica* (izd. 1742 i 1781). Jambrešić–Sušnikov rječnik *Lexicon latinum interpretatione illirica, germanica et hungarica locuples* tiskan je 1742.

Godine 1740. tiskan je Belostenčev *Gazophylacium*.

Ivan Tanzlinger Zanotti na kraju 17. i početkom 18. st. sastavlja i objavljuje *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi: italiano, illyrico e latino* (Rječnik triju najplemenitijih jezika: talijanskog, hrvatskog i latinskog, 1679, 1704, 1732.)

Adam Patačić u godinama 1772–1779 piše rječnik *Dictionarium latino–illyricum et germanicum*.

Lovro Cekinić, glasoviti prepisivač starih dubrovačkih književnih tekstova, sastavlja *Vocabolario italiano–illyrico raccolto da P. Lorenzo di Ragusa Min. Osserv. di s. Francesco, detto Zekinich*.

Značajan jezikoslovni rad nastavlja se i na početku idućeg stoljeća najavljujući kako će taj aspekt zanimanja za prošlost i u budućem vremenu biti na dnevnom redu.

Istranin Josip Voltiggi sastavlja *Ričoslovník iliričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika* (1802–1803), a profesor kolegija u Dubrovniku Franjo Marija

Appendini (1778–1837) najprije piše raspravu *De praestantia linguae illyricae*, što je izazvalo živ interes u suvremenih jezičnih stručnjaka Dobrovskog i Kopitara, a zatim piše i *Grammatica della lingua illyrica* (Dubrovnik, 1808).

Na književni život utjecalo je leksikografsko djelo Joakima Stullija koji je svoj rad započeo u 18. st., 1760. godine, ali je svoju knjigu objavio početkom 19. stoljeća. Prvi dio *Lexicon latino–italiano–illiricum* tiskan je u Budimu 1801, drugi dio *Rječosložje ilirsko–italiansko–latinsko* u Dubrovniku 1806, a treći *Vocabolario italiano–illyrico–latino*, također u Dubrovniku 1810. Poput Della Belle, i Stulli materijal za svoj rječnik crpi iz književnih djela mahom dubrovačkih pisaca, ali i iz onih književnika drugih krajeva (Bosna, Dalmacija, Hercegovina, Istra i Slavonija).

Početkom 19. stoljeća ugledni slavonski pjesnik Matija Petar Katančić započeo je rad na izradi svog opsežnog *Pravoslavnika*.

6. Posebno vidljiv i uvjerljiv znak intenzivnog zanimanja za kulturnu prošlost, do kojega je došlo u 18. st., jest rad u sastavljanju zbornika *književnih biografija*. Jedan od prvih segmenata književne historiografije koji se javio usporedo sa samim književnim stvaranjem, a u vrijeme humanizma i renesanse doživio punu afirmaciju, postat će važan aspekt kulturno–književne djelatnosti u 18. stoljeću. Postat će zapravo najvidljiviji izraz velikog zanimanja za književno stvaranje.

Do pojave značajnih biografskih zbornika došlo je u 18. st. u raznim hrvatskim krajevima, ponajviše na sjeveru u kajkavskom i na jugu u dubrovačkom kulturnom krugu.

Ivan Krištolovac (1722) piše sažete biografije članova isusovačkog reda iz druge polovice 17. i 18. stoljeća (*Brevis relatio ... rkp.* u Budimpešti). Oblikovao je i *Catalogus authorum et scriptorum ex Religionis ordinis s. Pauli primi Eremitae*.

Nikola Bengner sastavlja opsežno djelo o pavlinima *Annales* (1743).

Adam Baltazar Krčelić, poznati historičar, sastavlja zbornik *Scriptorum ex regno Sclavoniae a saeculo XIV usque ad XVII inclusive collectio* (Varaždin 1774).

Adam Alojzije Baričević piše zbornik *De scriptoribus Pannoniae Saviae collectanea*.

Josip Jakošić (1734–1804) piše: *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae nunc Slavoniae dictae* (Anno 1795) *conscripti*.

Biografije nekoliko književnih djelatnika u svojim analima donosi i već spomenuti Grga Čevapović.

Josip Bedeković (o. 1680–1760) sastavio je *Catalogus vivorum et mortuorum fratrum Ordinis Sancti Pauli Eremitae croatoslavonicae professorum, 1736.*

U Dubrovniku se u ovom stoljeću javljaju i djeluju neki veoma plodni i zaslužni biografi.

Na prvom mjestu treba spomenuti poznatog pjesnika Ignjata Đurđevića koji je isto tako zaslužan i u pisanju biografija. Poznato je njegovo djelo *Vitae et carmina nonnullorum illustrium civium Rhacusinorum* — niz više od stotinu kraćih ili dužih biografija dubrovačkih pjesnika. Djelo je ostalo u rukopisu, a objavljeno je u knjizi P. Kolendića *Biografska dela Ignjata Đurđevića*, Bgd 1935. U predgovoru svog *Saltijera* objavio je i neke podatke o dubrovačkim pjesnicima koji su živjeli u Italiji.

Sebastijan Dolci Slado (1699–1777) autor je zbornika biografija *Fasti litterario–ragusini sive virorum literatorum*. Auctore P. F. Sebastiano Dolci, Mleci 1767.

Đuro Bašić (1695–1765) autor je zbornika *Elogia jesuitarum Ragusinorum qui usque ad annum 1764. obiit*. (Rkp.) Djelo je objavljeno u Zagrebu 1933. godine.

Posebno mjesto zauzima biografski rad dubrovačkog dominikanca Serafina Crijevića (1686–1759).

Taj učeni i marljivi istraživač cijelog se života bavio istraživanjem kulturne prošlosti svoga grada. Napisao je nekoliko djela iz kulturne prošlosti Dubrovnika, među kojima mu je najvažnija zbirka biografija dubrovačkih književnika i općenito kulturnih djelatnika nazvana *Bibliotheca ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*. Ovaj opsežni zbornik od 435 biografija ostao je u rukopisu i objavljen je tek u naše vrijeme (1975, 1980) kao osma knjiga serije *Hrvatski latinisti*, HAZU, 8a, 8b i 8c. Izdanje je priredio i opsežnu uvodnu studiju napisao Stjepan Krasić.

Osim što su dragocjeni izvori za biografije pojedinih autora, zbornici biografija što su se javljali u 18. stoljeću imaju i stanovita sintetička obilježja. Očituju se u namjeri sastavljača da na jednome mjestu skupi biografije i tako prikaže književni rad jednoga kraja, sredine ili sloja ljudi, najčešće jednoga crkvenog reda.

Zajedništvo koje povezuje pojedine biografije nije samo formalnog, plošnog karaktera. Ono izražava namjeru da stanoviti okvir bude što čvršći i uvjerljiviji da bi se dobila što zaokruženija slika kulturno–književnog rada i doprinosa odnosne sredine.

7. Karakter sinteze što ga očituju zbornici biografija u 18. st. kvantitativne je naravi i više je osnova za uvid u akumulaciju stanovitog kulturno–književnog djelovanja nego što bi pružao sliku pregleda života i razvitka književnosti i kulture tijekom stoljeća. Zbornici pojedinih biografija nisu mogli oslikati procese u književnom djelovanju kao posebnoj djelatnosti, nisu mogli iskazati duhovni život kao osobit proces narodnog življenja. Oblikovanje biografskih zbornika davalo je stanoviti uvid u odnosnu književnu djelatnost, ali nije moglo iskazati sintezu književnog i kulturnog djelovanja u njegovu kulturno–historijskom nastupu, pogotovo ne u odnosu i zajedno s drugim oblicima pismenosti i kulture te posebno s obzirom na pretpostavljene i očekivane razine nove kvalitete. Takvim zahtjevima i potrebama u hrvatskoj književnoj historiografiji mogli su odgovoriti novi koraci i novi zahvati.

Do takvih djela u hrvatskoj književnoj historiografiji uskoro je došlo, javila su se poslije nastojanja koja su ostvarivana u pojedinačnim zbornicima biografija, ali i u drugim oblicima istraživanja prošlih vremena.

Novi korak u javljanju hrvatske književne historiografije predstavljaju tri djela, tri znanstvena ostvarenja nastala krajem 18. i početkom 19. stoljeća. To su Appendinijeve *Notizie storico critiche sulla antichità, storia e letteratura de Ragusei* (Dubrovnik 1802, i 1803), Katančićeve *De poesi illyrica libellus ad leges aestheticae exactus* (Rkp. Budim, 1817) i Mikloušičeva *Izbor dugovanj vsakovrstneh za haszen y razveselenxe služečeh po Tomašu Mikloušiču plebanušu stenjevečkemu ispisan i na svetlo dan*, Vu Zagrebu 1821.

Rukopis Katančićeve *Knjižice* datiran je godinom 1817, a izdanje Mikloušičeva pregleda godinom 1821, dakle već u 19. st., pa ipak sa sigurnošću možemo ustvrditi da su sva ta tri djela napisana znatno prije zadnjih godina 18. stoljeća, i to nakon dužih priprema. Katančić je svoju *Knjižicu* napisao tako što je proširio i produbio studij započet u već prije napisanoj »kratkoj prosodiji« (*Metrica illyrica. Brevis in peosodiam Illyricae Linguae animadversio*), što se kao uvod u »pastirske razgovore« bila pojavila u Katančićevim »Jesenskim plodovima« (*Fructus auctumnales*, Zagreb 1891). Mikloušič pak u predgovoru svojih »Dugovanja« sam

kaže kako u tom djelu daje konačni oblik onoga što je brižljivo zapisivao već od svojih mladih dana — »pokehdob imam vnogovrstneh dugovanj od mladosti skrbno popisaneh«.

Prema tome, sva tri djela koja ubrajamo u prve hrvatske književnohistorijske sinteze kronološki ipak pripadaju 18. stoljeću.

Ti su autori zasnovali svoja djela široko sintetički. Općehrvatski karakter u tim djelima očituje se na razne načine. U prvom redu uočavamo kako se ti autori izvlače iz okvira koji je bio naslovom predviđen. Appendini osim o Dubrovniku govori i o književnicima Dalmacije, Katančić i Mikloušić poznaju i književnike izvan svog (slavonskog, kajkavskog) područja. U svojim nacrtima hrvatsku književnost promatraju kao nešto jedinstveno i osobito, kao subjekt i individualnost koja izrasta i živi u okviru i na temeljima antičko–klasičnog mediteranskog svijeta. U svjetlu tih velikih tradicija književnost na hrvatskom području izrasta kao subjekt vlastite naravi i vlastitog atributa pa je svim tim autorima jasno na koji se kulturni subjekt odnose pridjevi *ilirski* i *slovenski*, na koji uz pridjev *hrvatski* nailazimo u njihovim djelima. Zanimljivo je u tom pogledu spomenuti kako su hrvatska književnost i hrvatski kulturni subjekt u tih autora sasvim dovoljni sami sebi, pa predstavljajući poseban kulturni subjekt donose znanstveno zaokružen pregled i pogled. Oni nisu stari hrvatski subjekt uvlačili u destruktivne i neprirodne koncepte »širine« i »zajedništva« s nekim drugim kulturama i književnostima geografski blizog područja južnog slavenstva i Balkana.

Tri sintetička pogleda o kojima je riječ različitog su karaktera, ali pokazuju i zajedničku narav metodološkog odnosa utvrđujući i zaokružujući poglede na kulturni i književni život i kulturno stanje općenito. Sva trojica svoje književne preglede smještaju i u opće književno–historijske okvire, pa prije nego progovore o samoj hrvatskoj književnosti fiksiraju njezinu antičko–mediteransku osnovu i utemeljenost. To čini i Matija Petar Katančić kojem je svrha teorijski aspekt.

Sva tri autora svoja djela usklađuju sa suvremenim koncepcijama u odnosima prema prošlosti, pa osim prosvjetiteljskog odgojnog cilja svoje izlaganje prožimaju romantičnim emocijama i vizijama kao poticajem za duhovnu hranu budućnosti.

U metodološkom pogledu važan aspekt prvih hrvatskih sinteza jest i vidljivi žanrovski odnos u promatranju i prezentiranju književnog djela. Doći će to do izražaja ne samo u teorijskim zaključcima Matije Petra Katančića nego i u sistematizaciji Franje Marije Appendinija koji će upravo žanrovskim načelom

odrediti književno djelovanje. Time je ujedno utvrđen i označen sklad između kulturno–historijskog i teorijskog aspekta u promatranju književne povijesti.

Konačno, stanovitu kvalitetu sinteze treba vidjeti u činjenici što su za prva tri hrvatska zaokružena pogleda–pregleda iskorištena tri medija: hrvatski, latinski i talijanski. U toj činjenici kao da je sada, na razmeđi epoha, i na formalno plošni način naglašeno kako je hrvatska književna prošlost iskazivana upravo trilingvizmom o kojemu je riječ. Praksa koja je trajala stoljećima javila se i u osvjet novog vremena, i to u prvim sintetičkim pogledima na prošlost.

BILJEŠKA NA KRAJU

Panorama oblika u kojima je s aspekta književne historiografije iskazan pogled na hrvatsko 18. stoljeće otkriva osim osnovne namjere glede znanstvene discipline proučavanja književnosti i svu širinu, široko i duboko, svestrano narodno kulturno kretanje do kojega je došlo u Hrvatskoj u 18. stoljeću. Dakako, to je samo usputna vizura koja je došla do izražaja tek kao spontano ukazani okvir povezan uz književnu historiografiju, ali je vrijedna spomena pogotovo ako se ima u vidu da je riječ o vremenu u kojemu je hrvatski narod nosio u sebi duga stoljeća pogubne narodne rascjepkanosti i podčinjenosti, pa je u nova vremena ulazio gotovo do kraja iscrpljen.

U nimalo povoljnom položaju i u uvjetima teške klonulosti, a poslije viševjekovne borbe za opstanak i čuvanja vlastite individualnosti, hrvatski je narod u tom stoljeću ipak smogao snage razvijati vlastiti subjekt i pripremati se za dane buđenja do kojih dolazi u idućem stoljeću. Usprkos krajnje nepovoljnim uvjetima svoga života, Hrvati u 18. stoljeću čine sudbonosni korak u svom kulturnom i općenarodnom životu.

Možemo zaključiti kako elementarni oblici hrvatske književne historiografije, koji su u ovom nacrtu spomenuti, osim sigurnih znakova znanstvene discipline o kojoj je riječ imaju u sebi i trajno nose osobiti aktualni znak i kvalitetu svestranog doživljaja hrvatskoga kulturnog i općenarodnog subjekta. U 18. stoljeću Hrvati su očitovali svu veličinu i snagu svoje kulturne tradicije što je bila sigurna osnova narodne budućnosti.